

Kraków, 25 lutego 2019 r.

dr Agnieszka Biedrzycka
specjalista badawczo-techniczny
Instytut Historii im. T. Manteuffla
Polskiej Akademii Nauk
Zakład Polskiego Słownika Biograficznego
31-016 Kraków, ul. Sławkowska 17

Autoreferat w języku polskim

1. Imię i nazwisko: Agnieszka Biedrzycka

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/artystyczne – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej:

– magisterium historii, Wydział Historyczny, Uniwersytet Jagielloński, Kraków, 1998 r. (praca magisterska: *Wojsko JKM Zaporoskie w służbie Rzeczypospolitej do roku 1648*, napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Kazimierza Przybosia).

– doktorat nauk humanistycznych w zakresie historii, Wydział Historyczny, Uniwersytet Jagielloński, Kraków, 2002 r. (dysertacja doktorska: *Korespondencja Stanisława Koniecpolskiego hetmana wielkiego koronnego 1632–1646. Sprawy kozackie, tatarskie i tureckie*, napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Kazimierza Przybosia).

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych (artystycznych):

– 01.05.2002–31.12.2002: Instytut Historii im. T. Manteuffla Polskiej Akademii Nauk, Zakład Polskiego Słownika Biograficznego, asystent

– 01.01.2003–29.02.2012: Instytut Historii im. T. Manteuffla Polskiej Akademii Nauk, Zakład Polskiego Słownika Biograficznego, adiunkt

– od 01.03.2012: Instytut Historii im. T. Manteuffla Polskiej Akademii Nauk, Zakład Polskiego Słownika Biograficznego, specjalista badawczo-techniczny

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie ustaw (Dz. U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311):

a) tytuł osiągnięcia naukowego/artystycznego:

Pomniki epigrafiki i heraldyki dawnej Rzeczypospolitej na Ukrainie

b) autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa, recenzenci wydawniczy:

1. Agnieszka Biedrzycka, *Ziemia lwowska dawnego województwa ruskiego*, Pomniki epigrafiki i heraldyki dawnej Rzeczypospolitej na Ukrainie, red. Wojciech Drelicharz, t. 1, Kraków 2005, Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego „Societas Vistulana”, ss. 463 + 136 tabl., ISBN 83-88385-67-4, recenzenci wydawniczy: dr hab. Krzysztof Stopka, dr hab. Zenon Piech.

Przedmowa w jęz. polskim i ukraińskim W. Drelicharz, s. 7-69.

2. Agnieszka Biedrzycka, *Ziemia halicka dawnego województwa ruskiego*, Pomniki epigrafiki i heraldyki dawnej Rzeczypospolitej na Ukrainie, red. Wojciech Drelicharz, t. 5, Kraków-Warszawa 2018, IH PAN-Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego „Societas Vistulana”, ss. 456 + 132 tabl., ISBN 978-83-65548-36-8, recenzenci wydawniczy: dr hab. Andrzej Betlej, dr hab. prof. UAM Jan Wroniszewski.

Przedmowa w jęz. polskim i ukraińskim W. Drelicharz, s. 7-14.

c) omówienie celu naukowego/artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania:

Zainteresowanie edytorstwem źródeł epigraficznych z terenów południowo-wschodnich dawnej Rzeczypospolitej datuje się co najmniej od pierwszej połowy XVII w., kiedy źródła te wykorzystał, a częściowo również wydał heraldyk i historyk Szymon Okolski w pracy pt. *Orbis Polonus splendoribus caeli Triumphis mundi, pulchritudine animantium, decore aquatiliū, naturae excellentia reptiliū condecoratus* (Cracoviae 1641). W kilkanaście lat później ukazał się pierwszy obszerny zbiór inskrypcji z terenu niemal całej Rzeczypospolitej, przygotowany przez polihistora Szymona Starowolskiego pt. *Monumenta Sarmatarum, Viam universae carnis Ingressorum, Simone Starovolscio Primicerio Tarnoviensi collectore* (Cracoviae 1655). Dalsze lata nie przyniosły (w odniesieniu do ziem ruskich) większych inicjatyw edytorskich; zainteresowanie inskrypcjami pojawiło się dopiero w roku 1850, kiedy Krakowskie Towarzystwo Naukowe z Uniwersytetem Jagiellońskim Połączone opublikowało odezwę wzywającą do inwentaryzacji inskrypcji nagrobnych z terenu Galicji. Zarówno ta inicjatywa, jak kolejne: Towarzystwa Naukowego Krakowskiego (1860), konserwatora zabytków Galicji Wschodniej Mieczysława Potockiego (1864), Komisji Archeologicznej Akademii Umiejętności (1875–1877), lwowskiego Towarzystwa Archeologicznego (1882), historyka sztuki Mariana Sokołowskiego (1890), Koła Konserwatorów Starożytnych Pomników Galicji Wschodniej (1903) i lwowskiego Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Sztuki i Kultury (1917) nie przyniosły w zasadzie żadnych efektów, mimo prób wciągnięcia do współpracy lokalnych środowisk inteligenckich (duchowni, nauczyciele, ziemianie). Również w dwudziestoleciu międzywojennym tematyka ta nie cieszyła się większym zainteresowaniem, a nieliczne amatorskie, pozbawione aparatu naukowego i zazwyczaj pełne błędów odpisy inskrypcji z terenów dawnego województwa ruskiego pojawiały się, podobnie jak w okresie zaborów, niemal wyłącznie w popularnych pracach krajoznawczych, przewodnikach, czasopismach i gazetach codziennych. Okres po roku 1945 oznaczał całkowity brak polskich publikacji na temat pomników epigrafiki i heraldyki znajdujących się na obszarze dawnych ziem wschodnich Rzeczypospolitej, utraconych w wyniku rozbiorów, traktatu ryskiego i II wojny światowej.

Nowoczesne edytorstwo źródeł epigraficznych z ziem polskich datuje się od początku lat 70. XX wieku, kiedy rozpoczęto prace nad monumentalną serią *Corpus inscriptionum Poloniae* (dalej: *CIP*; pierwszy zeszyt serii ukazał się w 1975 r.), obejmującą napisy średniowieczne i nowożytne do roku 1800 z terenów ówczesnej Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w granicach z 1945 r. Twórcy serii z założenia pominęli napisy z XIX i XX w., pozbawione objaśnień daty z wcześniejszych stuleci oraz wszystkie inskrypcje z dawnych

polских ziem wschodnich. Uzupełnienie tej luki stało się możliwe po zmianach politycznych z przełomu lat 80. i 90. XX w., a zwłaszcza po rozpadzie ZSRR i powstaniu niezależnych państw ukraińskiego, białoruskiego i litewskiego. Rozpoczęty dzięki tym przemianom program inwentaryzacji, opracowania i edycji krytycznej inskrypcji z terenów dawnego państwa polskiego (w granicach z roku 1772) należących obecnie do Ukrainy został podjęty w 1994 r. przez Zakład Nauk Pomocniczych Historii Instytutu Historii UJ we współpracy z Sekcją Epigraficzną Koła Naukowego Historyków Studentów UJ; po raz pierwszy programem objęto ponadto analogiczną inwentaryzację i edycję źródeł ikonograficznych do dziejów heraldyki polskiej. W trakcie zorganizowanych w latach 1994–2008 trzydziestu trzech obozów epigraficznych zinwentaryzowano niemal 1900 zespołów inskrypcji oraz około 450 zespołów herbów, a w wyniku dyskusji i prac edytorskich wypracowano zasady wydawnicze serii „Pomniki epigrafiki i heraldyki dawnej Rzeczypospolitej na Ukrainie”, w niektórych aspektach różniące się od przygotowanych na potrzeby CIP kwestionariusza badawczego i instrukcji wydawniczej autorstwa prof. Józefa Szymańskiego. Zakres inwentaryzacji poszerzono o obiekty powstałe po 1800 r. i inskrypcje datacyjne z XVI – poł. XX w., uszczegółowiono opis lokalizacji obiektu z inskrypcją, rozszerzono charakterystykę tego obiektu oraz wprowadzono precyzyjny opis pisma każdej inskrypcji, podając jego klasyfikację, technikę wykonania, wymiary liter oraz wykazy znaków brachygraficznych, ligatur, enklaw i znaków przeniesienia z odsyłaczami do odpowiednich tabel znaków, umożliwiającymi identyfikację znaków w poszczególnych napisach. Jako całkowite *novum* do programu wprowadzono inwentaryzację i edycję źródeł do dziejów heraldyki polskiej, zarówno towarzyszących napisom, jak i występujących samodzielnie. W odróżnieniu od CIP zastosowano podział terytorialny zgodny z podziałami epoki staropolskiej, a nie współczesnymi podziałami administracyjnymi badanego terenu. Efekty realizacji tego programu zostały przedstawione w kolejnych tomach serii „Pomniki epigrafiki i heraldyki dawnej Rzeczypospolitej na Ukrainie” pod redakcją dr hab. W. Drelicharza, z których dwa, obejmujące ziemie lwowską bez Lwowa (t. 1) i halicką (t. 5) dawnego województwa ruskiego, stanowią efekt mojej pracy. Ponadto ukazały się tomy obejmujące województwo podolskie (oprac. Piotr Kuliszewicz, 2005), ziemię przemyską województwa ruskiego (oprac. Andrzej Marzec, 2008) i Kamieniec Podolski (oprac. Piotr Rabiej, 2009); w przygotowaniu znajdują się tomy obejmujące Lwów (oprac. W. Drelicharz), województwa wołyńskie, bełskie i ziemię chełmską województwa ruskiego (oprac. P. Rabiej) oraz województwa braclawskie i kijowskie (oprac. P. Kuliszewicz). W ramach prac inwentaryzacyjnych i edytorskich

uczestniczyłam w dwóch projektach Komitetu Badań Naukowych pt. *Pomniki epigrafiki i heraldyki dawnej Rzeczypospolitej na Ukrainie* (listopad 2002 – styczeń 2004, projekt nr 2H91G07323; październik 2006 – kwiecień 2008, projekt nr N 10804631/3150) pod kierownictwem dr. hab. W. Drelicharza.

Każdy z przygotowanych przeze mnie tomów edycji zawiera przygotowaną przez redaktora serii W. Drelicharza przedmowę, zawierającą omówienie celów i założenia serii (w tomie 1) oraz zawartości każdego z tomów, zakresu i chronologii przeprowadzonych badań terenowych (w obu tomach); ze względu na przewidywane zainteresowanie ze strony badaczy ukraińskich przedmowy zostały przetłumaczone na język ukraiński. Edycję inskrypcji i herbów poprzedzają wstępy edytorskie (odpowiednio 4,2 i 6,7 arkusza wydawniczego) mojego autorstwa, będące analitycznym opracowaniem naukowym wydanego materiału. Wstęp do każdego z tomów obejmuje:

- 1) omówienie przebiegu granic danej ziemi w epoce staropolskiej
- 2) historię podziałów administracyjnych i kościelnych poczynając od XIV w. do czasów współczesnych. W przypadku ziemi halickiej przedstawiłam ponadto próby wyodrębnienia we wschodniej i południowej części archidiecezji lwowskiej, obejmującej tereny tej ziemi, diecezji tarnopolskiej i/lub stanisławowskiej, datujące się od końca XIX w. do wybuchu II wojny światowej. Mimo silnego oporu środowisk kościelnych (m.in. arcybiskupa lwowskiego Józefa Bilczewskiego) starania te, popierane usilnie przez miejscową ludność rzymskokatolicką, po ponad czterdziestu latach doprowadziły do uzyskania w 1939 r. zgody polskiej hierarchii i Watykanu na utworzenie diecezji stanisławowskiej i sufraganii tarnopolskiej oraz uwzględnienia uposażenia dla nowych biskupów w projekcie preliminarza budżetowego na rok 1940/41. W tej części wstępu przybliżyłam również proces niszczenia struktur i materialnych zabytków Kościoła rzymskokatolickiego omawianego terenu po roku 1944, powojenne próby reaktywowania hierarchii tego Kościoła na Ukrainie i jej odtworzenie w 1991 r.
- 3) omówienie dotychczasowych inicjatyw inwentaryzacyjnych i edytorskich oraz stanu badań epigrafiki i heraldyki obu ziem
- 4) chronologiczną, ilościową, jakościową i typologiczną charakterystykę inskrypcji i herbów, ich lokalizacji w ramach ziemi, w obrębie obiektów architektonicznych i na poszczególnych przedmiotach. Omówiłam również przykłady współczesnych polskich tablic i napisów pamiątkowych, powstających w zabytkowych obiektach na terenie Ukrainy z inicjatywy

Polaków ze środowisk kresowych w Polsce, mniejszości polskiej na Ukrainie i miejscowych środowisk ukraińskich działających we współpracy z Polakami

5) przedstawienie najważniejszych w obrębie danej ziemi zespołów inskrypcji (herbów) i ich historii, twórców i fundatorów. W przypadku ziemi lwowskiej do najszerzej omówionych należą: zespół sepulkralny kościoła pw. św. Wawrzyńca w Żółkwi, mauzoleum rodziny Fredrów w kościele pw. Wniebowzięcia NMP w Rudkach, mauzoleum Rzewuskich w kościele pw. św. Józefa w Podhorcach, a także pomniki w Hodowie i Komarnie. W przypadku pomnika poległych w Hodowie z roku 1695 na podkreślenie zasługuje zainteresowanie jego budową ze strony króla Jana III Sobieskiego; edycję związanego z powstaniem pomnika listu tego władcy z 15 X 1694 r. zamieściłam we wstępie. W odniesieniu do ziemi halickiej do najciekawszych i najszerzej omówionych zespołów należy wyjątkowe w skali całego województwa XIX-wieczne mauzoleum ziemiańskie w kościele pw. św. Antoniego Padewskiego w Chomiakówce, ufundowane przez Waleriana Podlewskiego, uczestnika powstania listopadowego i Wiosny Ludów, posła do austriackiej Rady Państwa w Wiedniu i galicyjskiego Sejmu Krajowego, aktywnego działacza wielu stowarzyszeń gospodarczych, społecznych i dobroczynnych.

6) identyfikację warsztatów wykonawców. Wśród wykonawców zidentyfikowano kilkunastu kamieniarzy i rzeźbiarzy (P. W. Harasimowicz, A. M. Perier, A. Schlüter, W. Samek, E. Stehlik i H. Witwer w ziemi lwowskiej; M. Antoniak, J. i K. Bębnowicze, T. Błotnicki, J. Bochenek, A. Charecki, J. Ch. Hinz, S. R. Lewandowski, K. Łuszczewski, J. Małach, J. Markowski, B. Meretyn, S. Rusinek i E. Stehlik w ziemi halickiej) oraz dwudziestu kilku malarzy i autorów fresków (F. Biedrzycki, J. Bukowski, J. Krupski, L. Jaracz, K. W. Niemczykiewicz, K. Polityński, M. Reich-Sielska, A. Roliński, K. Sagnowski, Ł. Smuglewicz, R. Sielski, S. Stroiński, A. Tavellio, S. Teisseyre, L. Winterowski i T. Wojciechowski w ziemi lwowskiej oraz J. Janisch, W. Jeziorko, A. Orzechowski, K. Polityński, K. R. Sagnowski, M. Schwormówna, S. Strojnowski i S. Teisseyre w ziemi halickiej). W przypadku odnalezionych na terenie obu ziem dzwonów zidentyfikowano obiekty wykonane w Białej, Lwowie i Pustelniku pod Warszawą (ziemia lwowska) oraz Białej, Kałuszu, Lwowie, Stanisławowie, Tyśmienicy i Wiener Neustadt (ziemia halicka)

7) omówienie pisma i przedstawienie znaków brachygraficznych, enklaw, ligatur i znaków przeniesienia (w formie tabel) w inskrypcjach każdej z ziem.

Do każdego z tomów dołączono dwie schematyczne mapy, ilustrujące lokalizację danej ziemi w granicach dawnej Rzeczypospolitej (z naniesionymi współczesnymi granicami państwowymi Polski i państw sąsiednich) oraz lokalizację miejscowości z pomnikami epigrafiki i heraldyki w granicach ziemi, a także wykaz tych miejscowości z lokalizacją w ramach współczesnych ukraińskich jednostek administracyjnych, zestawienia chronologiczne inskrypcji i herbów, wykaz cytowanych źródeł i opracowań, indeksy: nazw osobowych, nazw geograficznych, miejscowych, etnicznych i administracyjnych, sygnatur wykonawców i herbów oraz spis ilustracji. Integralną część obu tomów stanowią wkładki ilustracyjne, obejmujące odpowiednio 136 i 132 tablice, zawierające 278 i 264 czarno-białe fotografie inskrypcji, herbów i mieszczących je obiektów.

Najważniejszą część każdego z tomów stanowią edycje inskrypcji i herbów. W wyniku przeprowadzonej inwentaryzacji, którą objęto kościoły rzymskokatolickie (zarówno nadal służące wiernym tego obrządku, jak przejęte przez inne wspólnoty religijne lub niepełniące funkcji religijnych), kaplice filialne i cmentarne, pałace, zamki, pomniki, kapliczki i figury przydrożne oraz obiekty użyteczności publicznej, w obrębie obu ziem odnaleziono, opisano i przygotowano do edycji 684 inskrypcje oraz 167 zespołów herbowych (374 herby), w tym:

- na obszarze ziemi lwowskiej 316 inskrypcji i 104 zespoły herbowe (260 pojedynczych herbów) z lat 1538–1944 oraz 12 inskrypcji i 3 zespoły herbów (13 pojedynczych herbów) z kaplic cmentarnych (w aneksie)
- na obszarze ziemi halickiej 356 inskrypcji i 60 zespołów herbów (101 pojedynczych herbów) z lat ok. 1503–1939; zgodnie z zasadą przyjętą od 2. tomu serii zrezygnowano z wydzielania aneksu obejmującego kaplice cmentarne, włączając odnalezione w nich obiekty do edycji inskrypcji i herbów.

Każda jednostka wydawnicza inskrypcji składa się z: 1) nagłówka, obejmującego numer porządkowy, nazwę miejscowości w wersji polskiej i ukraińskiej, określenie obiektu z inskrypcją (w przypadku najczęściej występujących kościołów podano historyczne i obecne wezwanie świątyni, jej przynależność do wyznania i/lub obrządku, a w przypadku pozbawienia funkcji sakralnych pełnione funkcje i stan zachowania), lokalizację inskrypcji w ramach obiektu, określenie przedmiotu z inskrypcją oraz datację; 2) dokładnego opisu przedmiotu z inskrypcją, okoliczności powstania napisu, jego wymiarów, stanu zachowania, klasyfikacji pisma epigraficznego, jego cech stylistycznych, techniki wykonania, znaków brachygraficznych, ligatur, enklaw i znaków przeniesienia; 3) wykazu literatury i

dotychczasowych edycji inskrypcji, numeru ilustracji, danych osobowych autora odczytu i daty wykonania odczytu; 4) właściwego tekstu inskrypcji; 5) przypisów tekstowych, podających ważniejsze odmianki dotychczasowych wydań i charakterystyczne cechy liter/fragmentów inskrypcji, w tym pomyłki kamieniarzy oraz ubytki i zniszczenia w obrębie napisu; 6) przypisów rzeczowych, objaśniających występujące w treści napisów postacie, miejscowości i wydarzenia. W przypadku edycji herbów w skład jednostki wydawniczej wchodzi: 1) nagłówek, obejmujący elementy analogiczne do edycji inskrypcji; 2) dokładny opis przedmiotu z herbem; 3) detaliczny opis przedstawienia heraldycznego dokonany zgodnie z zasadami blazonowania, wraz z kontekstem artystycznym i drugorzędnymi elementami heraldycznymi, jak trzymacze, panoplia i dewizy herbowe; 4) identyfikacja właścicieli herbu; 5) wykaz dotychczasowej literatury dotyczącej herbu, numer ilustracji, dane osobowe autora opisu i data wykonania opisu. Oprócz pojedynczych przypadków, kiedy z przyczyn niezależnych od inwentaryzatorów nie zdołano dotrzeć do obiektu z inskrypcją (herbem) i odpis został dokonany na podstawie fotografii, niemal każdy z przedstawionych w obu tomach napisów i herbów został przeze mnie odpisany/opisany lub skolacjonowany podczas jednego z obozów inwentaryzacyjnych przeprowadzonych na terenie dawnego województwa ruskiego od października 1996 do kwietnia 2008 r.

Spśród ziem objętych programem inwentaryzacji województwo ruskie stanowi teren zdecydowanie najciekawszy i najbardziej zasobny w zabytki epigrafiki i heraldyki. Już przejście całego województwa w 1772 r. w granice zaboru austriackiego, a zwłaszcza wprowadzenie na tym obszarze w 1867 r. autonomii, stworzyło znacznie lepsze warunki dla przetrwania dawnych i powstawania nowych obiektów epigraficznych, niż miało to miejsce na położonych dalej na północ i wschód terenach włączonych do Cesarstwa Rosyjskiego. Zjawisko to pogłębiło się w wyniku przyłączenia po I wojnie światowej ziem ruskich do II Rzeczypospolitej, co uratowało je przed najbardziej niszczącym etapem dechrystianizacji i depolonizacji na terenie zachodnich obwodów ZSRR w latach 30. XX w. W wyniku tych akcji ziemie pozostałe w 1921 r. po wschodniej stronie granicy ryskiej stanowią obecnie w dużej mierze „pustynię epigraficzną”. Nawet jednak stosunkowo liczniej zachowane na terenie obu omawianych ziem zabytki epigrafiki i heraldyki stanowią jedynie niewielki procent istniejących tu wcześniej obiektów, a trwająca od 1939 r. i nadal postępująca degradacja spowodowała konieczność jak najszybszej inwentaryzacji i opracowania ocalałych zabytków. Wprawdzie podejmowane od końca lat 80. XX w. starania w pewnym stopniu zabezpieczyły je przed celowym lub przypadkowym zniszczeniem, jednak nawet wśród

zinwentaryzowanych na terenie ziemi halickiej pomników epigrafiki stwierdzono w okresie między przeprowadzeniem inwentaryzacji (październik 1996 – sierpień 1998) a jej uzupełnianiem (2004–2008) ubytek aż 13 obiektów. Liczne zabytki uległy też w tym czasie daleko idącej destrukcji, niekiedy w stopniu uniemożliwiającym odczytanie widocznego jeszcze kilka lat wcześniej tekstu; jednocześnie stale zmieniający się stan zachowania, a niekiedy również lokalizacja inskrypcji i noszących je obiektów wymusiły konieczność odnotowania kolejnych etapów ich historii, w tym również historii najnowszej (z tego też powodu w edycji inskrypcji odnotowano dokładną datę dzienną każdego odpisu). Nawet przeprowadzane w dobrej wierze przez właścicieli lub zarządców obiektów remonty mogą prowadzić do nieodwracalnych strat, jak o tym świadczy np. usunięcie z polichromii kościoła pw. Najświętszego Serca Jezusa w Kutach sygnatury malarza, zinwentaryzowanej w sierpniu 1998 r. i zniszczonej (mimo protestów konserwatora zabytków) w ciągu kilku następnych miesięcy, lub ostateczne zatarcie napisu na tablicy fundacyjnej kościoła w Baryszu w wyniku pokrycia jej między sierpniem 1997 a wrześniem 2004 r. kolejnymi warstwami farby. Także dostępny w 1998 r. destrukcyjnie uszkodzony nagrobek Andrzeja Karpińskiego (ojca poety Franciszka) z Otyni został w roku 2000 zastąpiony nową tablicą; ocalały oryginalny fragment płyty, zamurowany za odtworzoną tablicą, znalazł się – prawdopodobnie już na zawsze – poza zasięgiem badaczy. W wielu przypadkach przeprowadzona w trakcie realizacji projektu inwentaryzacja odbyła się w ostatnim momencie, umożliwiającym zarejestrowanie znikających bezpowrotnie pomników epigrafiki i heraldyki. Ich edycja i naukowe opracowanie umożliwiło nie tylko włączenie i rozpowszechnienie w obiegu naukowym setek nieznanych lub słabo obecnych źródeł epigraficznych i heraldycznych, ale także – przez utrwalenie śladów kultury materialnej oraz reliktyw języka polskiego i łacińskiego – przypomnienie o kilkusetletniej przynależności tych ziem do kręgu kultury łacińskiej i zachodnioeuropejskiej.

Inwentaryzacja i prace nad przygotowaniem tekstów do edycji pozwoliły na odnalezienie i opracowanie szeregu ważnych zespołów inskrypcyjnych, w większości niestanowiących do tej pory przedmiotu badań historyków. Niektóre z zespołów były wprawdzie uwzględniane przez historyków sztuki (np. zespół inskrypcji z kościoła pw. św. Wawrzyńca w Żółkwi), jednak treści epigraficzne stanowiły dla nich jedynie dodatek do zagadnień z dziedziny historii sztuki, a większość nie została wprowadzona do obiegu naukowego. Oprócz wspomnianych już zespołów, omówionych we wstępach do poszczególnych tomów, wyjątkowym odkryciem okazał się niewielki zbiór płyt nagrobnych z

XVI–XVII w., odnaleziony w kościele pw. św. Mikołaja w Rohatynie, zawierający m.in. płytę poświęconą zapewne Rafałowi Sieniawskiemu h. Leliwa (całkowicie zatarcie części napisu pozwala na jedynie hipotetyczną identyfikację osoby), prawdopodobnie najstarszy spośród zachowanych w całym województwie zabytków epigrafiki. Swoje przetrwanie zespół ten zawdzięcza przykryciu na początku XX w. nową posadzką, pod którą dotrwał w zapomnieniu aż do początków następnego stulecia, kiedy został odkryty w czasie kolejnego remontu. Dzięki wtórnemu wmurowaniu w stropie klatki schodowej ocalały dwie staropolskie płyty nagrobne (Marcina Stempniowskiego z 1608 r. i Teofili Ulińskiej z 1618 r.) w kościele pw. Świętej Trójcy w Podhajcach. Odnaleziono uchodzące dotychczas za zaginione epitafium arcybiskupa lwowskiego Jana Skarbka w kościele pw. św. Marii Magdaleny w Kąkolnikach oraz wprowadzono do obiegu naukowego teksty pięciu osiemnastowiecznych tablic pamiątkowych z kościoła pw. św. Stanisława w Dunajowie, a także jedynie częściowo odnotowane w literaturze tablice pamiątkowe z XVIII – 1. poł. XX w. w Baworowie, Bohorodczanach, Bokowie, Brzeżanach, Budzanowie, Chomiakówce, Czortkowie, Kamionce Strumiłowej, Kołomyi, Mogielnicy, Monasterzyskach, Ostapiu, Ostrowczyku, Otyni, Petlikowcach, Podhajcach, Podkamieniu, Pomorzanach, Powitnie, Rohatynie, Siemianówce, Słobódce Dżuryńskiej, Stanisławowie, Szczercu, Trembowli, Żółkwi i innych miejscowościach. Przedstawiono historię ocalałych na terenie ziemi lwowskiej i halickiej pomników, m.in. Adama Mickiewicza w Kołomyi i Stanisławowie, bitew pod Obertynem, Zadwórzem i Żurawnem, krzyża legionowego na Przełęczy Legionów oraz pomnika Anny Doroty Chrzanowskiej w Trembowli. Duże znaczenie ma również zarejestrowanie inskrypcji z silnie uszkodzonych i skazanych na zniszczenie (lub nieudolną restaurację) polichromii w kościołach w Bołszowcach, Brzozdowcach, Czernelicy, Gwoźdźcu, Hodowicy, Kąkolnikach, Kochawinie, Kulikowie, Michalczu, Milatynie Nowym, Podhajcach, Podkamieniu, Potoku Złotym, Przemyślanach, Rasztowcach, Sokołówce, Wyżnianach, Zazulach, Złotnikach, Żółkwi i Żydaczowie. Ze względu na ubóstwo informacji na temat wielu spośród istniejących na tym terenie obiektów sakralnych (zwłaszcza z 2. połowy XIX w. i pierwszych dziesięcioleci następnego stulecia) istotne znaczenie ma odkrycie i zarejestrowanie zachowanych w zrujnowanych obiektach tablic pamiątkowych (a nawet pozbawionych objaśnień dat), dostarczających podstawowych informacji o czasie ich powstania i fundatorach.

W ramach opracowania edytorskiego inskrypcji i herbów szczególnie dużo uwagi poświęcałam ustaleniu okoliczności powstania zinwentaryzowanych obiektów oraz

identyfikacji związanych z nimi osób. Przeprowadziłam w tym celu szeroką kwerendę w herbarzach i opracowaniach genealogicznych, słownikach biograficznych, katalogach duchowieństwa, spisach i schematyzmach urzędowych, a przede wszystkim w dziewiętnasto- i dwudziestowiecznej prasie codziennej oraz czasopiśmie (m.in.: „Czas”, „Dziennik dla Wszystkich”, „Dziennik Polski”, „Gazeta Lwowska”, „Gazeta Narodowa”, „Gazeta Polska”, „Głos Narodu”, „Głos Podolski”, „Ilustrowany Kurier Codzienny”, „Kurier Codzienny”, „Kurier Lwowski”, „Kurier Stanisławowski”, „Przegląd Polityczny, Społeczny i Literacki”, „Ruch Literacki”, „Słowo Polskie”, „Teka Konserwatorska”, „Tygodnik Ilustrowany”, „Wiek”, „Wiek Nowy”). Odnalezione dzięki tym czasochłonnym poszukiwaniom wzmianki, niekiedy bardzo lapidarne, pozwoliły na zweryfikowanie wielu błędnych informacji (także tych pochodzących z tekstów inskrypcji), dotyczących np. daty odsłonięcia tablic pamiątkowych, a zwłaszcza na prześledzenie historii powstania niektórych obiektów. Pewne dane na temat ich najnowszych losów odnaleziono również w rozproszonych, często efemerycznych i słabo dostępnych wydawnictwach środowisk kresowych (m.in. „Biuletyn Stowarzyszenia Wspólnota Polska”, „Cracovia-Leopolis”, „Gazeta Kołomyjska”, „Głos Buczaczan”, „Głosy Podolan”, „Semper Fidelis”), a szczególnie w ukazującym się w języku polskim na Ukrainie „Kurierze Galicyjskim”. Informacje z prasy i literatury uzupełniłam kwerendą w zbiorach Lwowskiej Biblioteki Narodowej Akademii Nauk Ukrainy im. W. Stefanyka (Fond 5: Rękopisy Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Fond 26: Urząd Konserwatorski Województwa Lwowskiego, Fond 141: Zbiór Aleksandra Czołowskiego, Fond 145: Archiwum Jabłonowskich z Bursztyna) i w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie (Metryka Koronna, Księgi metrykalne parafii wyznania rzymskokatolickiego z terenu archidiecezji lwowskiej).

Wprowadzony do obiegu dzięki „Pomnikom epigrafiki i heraldyki” zasób źródeł z terenów ziemi lwowskiej i halickiej stanowi istotne poszerzenie i uzupełnienie prac badawczych, prowadzonych od niemal pół wieku na terenie współczesnego państwa polskiego, przyczyniając się do opracowania kompletnego korpusu źródeł i przygotowania syntezy polskiej epigrafiki i heraldyki. Dzięki rozszerzeniu (chronologicznemu i tematycznemu) zakresu inwentaryzacji i edycji, uszczegółowieniu formularza badawczego oraz objęciu inwentaryzacją również pomników heraldyki, ziemie ruskie stanowią obecnie jedną z najdokładniej przebadanych i opracowanych pod względem epigraficznym części historycznej Rzeczypospolitej Obojga Narodów.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych (artystycznych):

a) Publikacje naukowe:

Głównym obszarem moich zainteresowań naukowych jest edytorstwo źródeł, dzieje ziem południowo-wschodnich dawnej Rzeczypospolitej, historia Lwowa i biografistyka. Badaniami obejmuję okres od XVI do połowy XX w. Po uzyskaniu stopnia doktora opublikowałam książkę podoktoratową. Mój dorobek po doktoracie obejmuje ponadto 1 książkę, 16 artykułów w czasopiśmie (w tym 14 edycji źródłowych), 3 artykuły w pracach zbiorowych (w tym 1 edycja źródłowa), 31 biogramów w *Polskim Słowniku Biograficznym* (w tym 15 we współautorstwie) oraz 6 recenzji i artykułów recenzyjnych.

Działanie w zakresie edytorstwa źródeł rozpoczęłam przygotowując rozprawę doktorską dotyczącą korespondencji hetmana wielkiego koronnego Stanisława Koniecpolskiego (zob. Załącznik 5 nr 7), obejmującą monograficzny wstęp, edycję 511 listów wysłanych i odebranych przez hetmana w latach 1632–1646, 6 rozmaitego rodzaju pism związanych z jego działalnością wojskową (w aneksie), 37 listów i pism, należących do materiałów uzupełniających korespondencję, oraz indeks osobowy i miejscowy; spośród 554 opublikowanych tekstów 453 zostały wydane drukiem po raz pierwszy. Edycja ta stanowi największy drukowany zespół polskiej korespondencji z pierwszej połowy XVII w., będąc jednym z ważniejszych opublikowanych zbiorów źródeł do kwestii kozackiej, tatarskiej i tureckiej, a także do dziejów polskiej wojskowości i polityki zagranicznej tego okresu. Jako uzupełnienie *Korespondencji* wydałam niezwiązane z jej tematyką i pominięte w edycji listy prywatne hetmana (nr 22) oraz skierowany do króla Władysława IV list w sprawie projektu małżeństwa tego władcy z Elżbietą Wittelsbach (nr 13). Pokłosem pracy nad korespondencją S. Koniecpolskiego był przegląd dotychczasowych edycji korespondencji z okresu panowania Władysława IV (nr 15). Czasów tego władcy dotyczyła także edycja 25 sprawozdań z rad senatu z lat 1643–1645 (nr 26) oraz diariusza poselstwa starosty trembowelskiego Jerzego Bałabana do Siedmiogrodu z roku 1643 (nr 28).

Z edytorstwem źródeł łączy się również problematyka ziem południowo-wschodnich Rzeczypospolitej, którą zaczęłam zajmować się w okresie studiów magisterskich, uczestnicząc od 1994 r. w programie inwentaryzacji inskrypcji i herbów na terenie Ukrainy.

Na potrzeby inwentaryzacji opracowałam *Bibliografię pomników kultury dawnych kresów południowo-wschodnich Rzeczypospolitej* (nr 1), rejestrującą druki polskie i obcojęzyczne z lat 1800–1998, zawierające informacje o niemal 1500 miejscowościach przedrozbiorowych województw ruskiego, wołyńskiego, bełskiego, podolskiego, braclawskiego i kijowskiego. Obecnie pracuję nad nową, poprawioną i poszerzoną wersją *Bibliografii*, ponad dwukrotnie obszerniejszą od pierwszego wydania, obejmującą dane bibliograficzne o ponad 1700 miejscowościach zawarte w publikacjach z lat 1800-2019; praca ukaże się jako ostatni, dziewiąty tom serii „Pomniki epigrafiki i heraldyki dawnej Rzeczypospolitej na Ukrainie”. Od 1995 r. uczestniczę ponadto w projekcie inwentaryzacji i edycji polskich inskrypcji XIX–XX w. z cmentarzy Podola. Efektem tego projektu jest rozpoczęta w 2004 r. seria wydawnicza „Inskrypcje polskich grobów na cmentarzach Podola” pod redakcją W. Drelicharza; do przygotowywanego obecnie drugiego tomu serii opracowałam poprzedzone analitycznymi wstępami edycje inskrypcji z cmentarzy w Kutkowcach (292 inskrypcje) i Satanowie (324 inskrypcje). W związku z udziałem w obu projektach wzięłam udział w przygotowaniu w 2012 r. elektronicznej *Bazy fotografii zabytków polskich na Ukrainie*, do której wprowadziłam 1500 rekordów zawierających fotografię, lokalizację, opis, a niekiedy również dzieje poszczególnych zabytków.

Tematyki województw południowo-wschodnich Rzeczypospolitej dotyczy szereg edycji źródłowych w „Roczniku Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie”, zapoczątkowany wydaniem w 2002 r. opisu kościoła katedralnego w Kamieńcu Podolskim, powstałego w trakcie wizytacji arcybiskupa lwowskiego Wacława Sierakowskiego z roku 1741 (nr 11). W następnych latach opracowałam edycje kolejnych opisów kościołów diecezji kamienieckiej, położonych w dekanatach: szarogrodzkim (nr 14), jazłowieckim (nr 16), dunajowieckim (nr 17 i 19), czarnokozinieckim (nr 21), satanowskim (nr 23) i międzyboskim (nr 24); każda z edycji opatrzona została wstępem oraz *Słowniczkiem wyrazów staropolskich i rzadziej używanych*. Edycja pozwoliła na przybliżenie wyglądu i wyposażenia 40 kościołów z terenu przedrozbiorowej diecezji kamienieckiej, w ogromnej większości nieistniejących obecnie w postaci, w jakiej zostały przedstawione w wizytacji, gruntownie przebudowanych lub zastąpionych przez nowe budowle, a w znacznej części zniszczonych lub znajdujących się w stanie nieodwracalnej ruiny. Z ziemiami południowo-wschodnimi dawnej Rzeczypospolitej związana jest również edycja inskrypcji z kościoła pw. św. Antoniego Padewskiego w Chomiakówce (nr 20) oraz opracowanie i edycja przetłumaczonego z języka rosyjskiego

opisu Lwowa z przełomu XIX i XX w. autorstwa rosyjskiego urzędnika i historyka Grigorija Aleksandrowicza Worobiewa (nr 25).

Z zakresu historii Lwowa opracowałam *Kalendarium Lwowa 1918–1939* (nr 9), obejmujące ok. 17 tysięcy notatek o objętości od 1 do ok. 130 wersów każda, dotyczących wydarzeń politycznych, wojskowych, społecznych, gospodarczych, naukowych, kulturalnych, artystycznych, obyczajowych, sportowych i kryminalnych z życia miasta, a także spisy lwowskich radnych, urzędników, rektorów, hierarchów duchownych i parlamentarzystów oraz indeksy: osób i rzeczowo-topograficzny. Na marginesie tej pracy przygotowałam artykuł na temat kultu Józefa Piłsudskiego we Lwowie (nr 27). Obecnie pracuję nad kolejnym tomem *Kalendarium Lwowa*, obejmującym jego dzieje w okresie samorządu, od uchwalenia w sierpniu 1870 r. przez galicyjski Sejm Krajowy *Statutu Stołecznego Królewskiego m. Lwowa* do opanowania miasta przez polskie oddziały odsieczowe w listopadzie 1918 r. Z historią Lwowa i dawnych terenów południowo-wschodnich Rzeczypospolitej łączy się tematyka czterech opublikowanych przeze mnie recenzji (nr 62, 63, 65, 67). Z powodu zaangażowania w badanie dziejów dawnych polskich Kresów południowo-wschodnich wzięłam udział wspólnie z Romanem Dzwonkowskim, Januszem Kurtyką i Januszem Smazą w rozmowie przeprowadzonej przez Barbarę Polak w Instytucie Pamięci Narodowej, opublikowanej w poświęconym tej problematyce numerze „Biuletynu IPN” (nr 68). W związku z publikacjami dotyczącymi historii Lwowa oraz działalnością edytorską uczestniczę w projekcie *Patriotki jutra. Działania niepodległościowe, postawy obywatelskie i praca edukacyjna Polek we Lwowie (1863–1939) w świetle materiałów zebranych przez Muzeum Zasłużonych Polek we Lwowie oraz Ossolineum. Edycja i komentarz* (2019–2023, grant Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki nr 11H18036786) pod kierownictwem dr Iwony Dadej.

Z historią polityczno-wojskową ziem południowo-wschodnich Rzeczypospolitej związana była moja praca magisterska pt. *Wojsko JKM Zaporoskie w służbie Rzeczypospolitej (do 1648 roku)*, której fragmenty opublikowałam w latach 1999–2001 (nr 2, 3, 4), oraz edycja źródłowa sprawozdania z prac komisji kozackiej obradującej w styczniu 1622 r. w Kijowie (nr 18). Tematyki polityczno-wojskowej z czasów Jana III Sobieskiego dotyczył referat poświęcony stosunkowi szlachty sandomierskiej do zagadnień wojskowych, przedstawiony na konferencji zorganizowanej przez Instytut Historii Uniwersytetu im. Jana Kochanowskiego w

Kielcach, wydany następnie w materiałach pokonferencyjnych (nr 29), a kwestii wojskowych z czasów powstania Bohdana Chmielnickiego 1 recenzja (nr 64).

Badania o charakterze biograficznym rozpoczęłam w trakcie przygotowania edycji korespondencji Stanisława Koniecpolskiego i inskrypcji z terenu ziemi lwowskiej zajmując się identyfikacją wzmiankowanych w nich osób, jednak właściwy początek aktywności w tej dziedzinie łączy się z pracą w Zakładzie Polskiego Słownika Biograficznego pod kierunkiem prof. Henryka Markiewicza, a następnie prof. Andrzeja Romanowskiego. Uczestniczyłam do tej pory w przygotowaniu 45 zeszytów *Polskiego Słownika Biograficznego* (t. 41-52), w których zredagowałam merytorycznie i stylistycznie ok. 240 biogramów postaci z XVI – 1. poł. XVII w. oraz pojedyncze biogramy muzyków z XIX – 1. poł. XX w. Opublikowałam 31 biogramów (w tym 15 we współautorstwie), wśród nich m.in. biogram króla Stefana Batorego (nr 32, współautorstwo z J. Besalą), biogramy mieszczan lwowskich: Marka Szarfenbergera Ostrogórskiego (nr 42), Stanisława Szolca (nr 48), Wolfganga Szolca (nr 49, współautorstwo z B. Petryshak), Józefa Szolc-Wolfowicza (nr 50, w którym zaproponowałam nową identyfikację autora obrazu Matki Boskiej Łaskawej zw. Domagaliczowską z katedry rzymskokatolickiej we Lwowie), Melchiora Szolc-Wolfowicza (nr 51) i Jana Szwankowskiego (nr 53), mieszczanina krakowskiego Aleksandra Szembeka (nr 46, w którym prześledziłam m.in. proces nielegalnego uzyskania i zatwierdzenia rzekomego szlachestwa rodziny Szembeków), polihistora Szymona Starowolskiego (nr 31, współautorstwo z J. Tazbirem), profesora Akademii Zamojskiej Melchiora Stephanidesa (nr 33), autora najstarszego polskiego podręcznika gospodarki rybnej Olbrychta Strumieńskiego (nr 34), kronikarza Macieja Strykowskiego (nr 34, współautorstwo z Z. Wojtkowiakiem), biskupów: krakowskiego Marcina Szyszkowskiego (nr 54, współautorstwo z R. Kaweckim), warmińskiego Mikołaja Szyszkowskiego (nr 55) i przemyskiego Stanisława Tarły (nr 61) oraz arcybiskupa lwowskiego Pawła Tarły (nr 60), drukarzy: Jana Szeligi (nr 45, współautorstwo z B. Petryshak), Jana (nr 39) i Kryspiana (nr 40) Szarfenbergów oraz Jana Szarfenbergera (nr 41), posła na sejmy i sędziego ziemskiego sandomierskiego Stanisława Szczuckiego (nr 44), jezuitę, europejskiej sławy filozofa Marcina Śmigleckiego (nr 57, współautorstwo R. Dareckim), referendarza koronnego Jana Świętosławskiego (nr 58, współautorstwo z K. Chłapowskim) oraz dyplomaty i podczaszego halickiego Andrzeja Taranowskiego (nr 59). W ramach II Kongresu Zagranicznych Badaczy Dziejów Polski: Polska w Europie Środkowej wygłosiłam 13 IX 2012 r. wykład o *Polskim Słowniku Biograficznym* podczas forum doktoranckiego „Z warsztatu transnarodowej historii: metodologiczne aspekty współczesnych

paradygmatów badania historycznego” (cz. IV). Zdobytą w trakcie pracy w redakcji wiedzę i umiejętności wykorzystałam również w trakcie przygotowania wydawnictw źródłowych, w tym zwłaszcza „Pomników epigrafiki i heraldyki dawnej Rzeczypospolitej na Ukrainie”. Od 2013 r. uczestniczę w pracach nad tworzeniem prozopograficznej bazy danych *Corpus Academicorum Cracoviense. Elektroniczna baza studentów i profesorów Uniwersytetu Krakowskiego w okresie staropolskim 1364–1780* pod kierownictwem prof. Krzysztofa Ożoga; moim zadaniem jako wykonawcy jest wprowadzenie informacji biograficznych dotyczących studentów i pracowników uczelni zawartych w 51 tomach *PSB*.

b) Nagrody:

- Krakowska Książka Miesiąca za *Kalendarium Lwowa 1918–1939*, wrzesień 2012
- Nagroda Przeglądu Wschodniego (XX Edycja Jubileuszowa) za książkę *Kalendarium Lwowa 1918–1939* za rok 2013 (w kategorii popularyzacji tematyki wschodniej).

c) Działalność dydaktyczna i popularyzatorska:

Podczas studiów doktoranckich prowadziłam w Instytucie Historii UJ zajęcia monograficzne z historii wojskowości polsko-litewskiej w 1. połowie XVII w. oraz ćwiczenia z historii sejmu i sejmików w Rzeczypospolitej XVI–XVIII w. Na Wydziale Polonistyki UJ (specjalizacja Kultura Litwy) prowadziłam w latach 2006/7–2010/11 wykład z historii Wielkiego Księstwa Litewskiego, a na Wydziale Historii i Dziedzictwa Kulturowego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie (od 2009 r. Uniwersytet Papieski Jana Pawła II) wykład i ćwiczenia w zakresie wstępu do badań (2007/8), wykład i ćwiczenia z historii Rosji XVI–XVIII w. (2007/8–2008/9) oraz wykłady monograficzne z dziejów Wielkiego Księstwa Litewskiego i historii Kozaków Zaporoskich (2009/10–2012/13).

Współpracowałam w latach 2006–2011 z Muzeum Pałacem w Wilanowie, przygotowując biogramy osób związanych z historią Wilanowa na stronę internetową Muzeum oraz biogramy przedstawicieli rodu Lubomirskich na potrzeby wystawy malarstwa wizerunkowego „Lubomirscy w Wilanowie. Polityka i Prywatność” (otwarta 15 X 2011). Od 2014 r. współpracuję z Narodowym Instytutem Audiowizualnym (od roku 2017 Filmoteka Narodowa – Instytut Audiowizualny) przy digitalizacji *Polskiego Słownika Biograficznego*

(iPSB) i umieszczeniu go w wolnym dostępie w internecie (obecnie dostępne w przybliżeniu 30% zasobu – ok. 8000 biogramów), a od 2015 r. reprezentuję Redakcję *Polskiego Słownika Biograficznego* w Radzie Programowej iPSB. Przygotowuję materiały na stronę internetową *PSB*, dla której opracowałam również *Bibliografię Polskiego Słownika Biograficznego*. Prowadzę wykłady dla studentów kierunków humanistycznych uczelni krakowskich na temat *Polskiego Słownika Biograficznego*, jego roli w polskiej nauce historycznej i metod pracy redaktorskiej.

W związku z opublikowaniem *Kalendarium Lwowa 1918–1939* uczestniczyłam w spotkaniu autorskim, zorganizowanym przez krakowski oddział Towarzystwa Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich (7 V 2012), a wspólnie z prof. Grzegorzem Mazurem w zorganizowanym przez konsulat Rzeczypospolitej Polskiej we Lwowie wykładzie i dyskusji dla uczestników Uniwersytetu Trzeciego Wieku przy Towarzystwie Kultury Polskiej Ziemi Lwowskiej oraz w XXXIII Spotkaniu Ossolińskim pt. „Lwów. Cronica Urbis, 1918–1946” w Pałacu Sztuki im. Tatiany i Omeliana Antonowyczów (dawna Biblioteka Baworowskich), oddział Biblioteki im. W. Stefanyka (Lwów, 3 VI 2013). Zasób informacji o międzywojennym Lwowie, wprowadzony do obiegu dzięki *Kalendarium*, jest wykorzystywany nie tylko przez historyków i innych badaczy w monografiach i artykułach naukowych, ale służy również popularyzacji tematyki lwowskiej tego okresu w prasie i internecie (M. Czech, „Gazeta Wyborcza” Magazyn, 2012 nr 255; P. Dybicz, „Przegląd” 2012 nr 17/18; S. Dziedzic, „Miesięcznik Kraków” 2012 nr 9; [T. Fiałkowski] Lektor, „Tygodnik Powszechny” 2012 nr 34; A. Garlicki, www.polityka.pl, 4 VI 2012; S. Mancewicz, „Gazeta Wyborcza” w Krakowie, 19 X 2012; Ł. Saturczak, „Odra” 2013 nr 3; T. Stańczyk, „Uważam Rze” 2012 nr 2; „Wiadomości Ziemiańskie” 2012 nr 50) oraz beletrystyce (P. Jaszczuk, *Akuszerek śmierci*, Warszawa 2013).

Agnieszka Biedrzycka
dr Agnieszka Biedrzycka